

УДК 373.5.017.4:37.091.2-024.71](045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1115-1125](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1115-1125)

Коберник Олександр Миколайович доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, тел.: (067) 750-28-27, <https://orcid.org/0000-0001-5734-8540>

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкриваються теоретико-методичні засади формування громадянської активності учнів у процесі предметно-перетворювальної діяльності. Стверджується, що формування у зростаючої особистості громадянської активності є цілеспрямованим, систематичним, послідовним, діалектичним процесом оволодіння досвідом громадянської діяльності, в якій проявляється престиж, успіх, самооцінка та рівень суспільних домагань, здійснюється розвиток особистісних властивостей та громадянських якостей. Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність, як важливий складник змісту виховання сучасного закладу загальної середньої освіти, характеризується насамперед тим, що завершується предметним результатом праці, матеріальним продуктом, а провідними її видами є: громадсько-корисна, добродійна, природоохоронна та ін. Обґрунтовано провідні закономірності формування громадянської активності учнів засобами предметно-перетворювальної діяльності: поєднання виявів громадянської активності учнів із суспільними потребами; включення учнів у соціально-значущу діяльність, яка виступає стимулом громадянської активності; поєднання вимогливості з повагою до особистості; врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів; використання групових і колективних форм виховання громадянської активності; орієнтація виховання на перспективи суспільного та власного розвитку учнів; опора на соціально-бажані позитивні особистісні якості учнів; виховання громадянської активності учнів обумовлюється виховними впливами на їхні ціннісні погляди, орієнтації та переконання.

Ключові слова: формування, активність, громадянська активність, учні, заклад загальної середньої освіти, предметно-перетворювальна діяльність, виховні технології, позаурочна виховна робота.

Kobernyk Oleksandr Mykolajovych Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Pedagogy and Educational Management Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 2, Uman, 20300, tel.: (067) 750-28-27, <https://orcid.org/0000-0001-5734-8540>

FORMATION OF STUDENTS' CIVIC ACTIVITY IN THE PROCESS OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR SUBJECT- TRANSFORMATIVE ACTIVITIES

Abstract. The article reveals the theoretical and methodological foundations of the formation of students' civic activity in the process of subject-transformative activity. It is argued that the formation of civic activity in a growing personality is a purposeful, systematic, consistent, dialectical process of mastering the experience of civic activity, which manifests prestige, success, self-esteem and the level of social expectations, and the development of personal characteristics and civic qualities. The extracurricular subject-transformative activity, as an important component of the content of education of a modern general secondary education institution, is characterized primarily by the fact that it ends with a subject result of labor, a material product, and its leading types are: socially useful, charitable, environmental, etc. The leading regularities of the formation of students' civic activity by means of subject-transformative activity are substantiated: combination of manifestations of students' civic activity with social needs; inclusion of students in socially significant activities that stimulate civic activity; combination of demandingness with respect for the individual; taking into account individual and age characteristics of students; use of group and collective forms of education of civic activity; orientation of education to the prospects of social and own solution.

Keywords: formation, activity, civic activity, students, general secondary education institution, subject-transformative activity, educational technologies, extracurricular activities, civic education, civic engagement.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток українського суспільства, модернізація освіти, прийняття нових законодавчих документів про освіту та державну політику щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності, Концепції громадянської освіти, переорієнтація суспільної думки з особистісно зорієнтованої споживацької до розуміння цінності й неповторності кожної людини призвело до збільшення інтересу до проблеми соціального й громадянського становлення особистості.

Події 2014 та особливо широкомасштабне вторгнення росії в 2022 році в Україну значно вплинуло на громадянську активність українців, адже саме це стало каталізатором для мобілізації громадськості і об'єднання народу України задля захисту своєї країни. Найзначнішим проявом громадянської активності в цей час стало формування добровольчих батальйонів, збирання коштів для ЗСУ, гуманітарної допомоги для постраждалих від російської агресії, активність в соціальних медіа для поширення інформації про події в Україні, а також активізації громадянських організацій та волонтерських рухів. Загалом, після широкомасштабного вторгнення, громадянська активність українців стала видимою і різносторонньою.

Таким чином, демократизація українського суспільства в сучасних умовах військової агресії формує стратегічні напрями трансформації та актуальні тенденції соціальних змін, які вимагають виявів нових форм громадянської активності у всіх сферах життєдіяльності особистості. Тому в сучасних умовах пріоритетним завданням є і має залишатися надовго визначення нової стратегії громадянського виховання та освіти учнівської молоді як багатокомпонентної та багатовекторної системи, що визначає розвиток демократичної України.

Однак, не вся сучасна молодь проявляє активну громадянську позицію, значна частина прагне до комфортного матеріально забезпеченого життя і прагне жити в правовій державі. Як показують результати опитування, що проведені Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на початку 2020 року, сучасна молодь здебільшого виявляє пасивну громадянську позицію. Так за даними досліджень, громадянська активність сучасної молоді в основному реалізована в облаштуванні простору своїх населених пунктів (31,3 %) та організації суспільного життя в своїй спільноті (12,2 %); 6,8 % молоді знає та бере активну участь у діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій в Україні; 8 % молоді готові особисто взяти на себе ініціативу з організації громадських ініціатив у житті свого населеного пункту; 48 %, тобто значна частина молодих людей не відчуває себе здатними впливати на ті події та процеси, що відбуваються сьогодні в країні, а 30,3 % у своєму населеному пункті; 78,7 % опитаної молоді не має досвіду волонтерської діяльності; 9,3% молодих людей постійно стежать за політичним життям в Україні та 22,4 % відслідковує головні події в політичному житті країни; 32,1 % молоді заявили про відсутність інтересу до політичних процесів в Українській державі; основними пріоритетами в житті для 63,6 % молодих людей є сімейне щастя, для 53,6 %ш – здоров'я та для 39,3 % – кар'єра; на третє та четверте місце у своїх вподобаннях молодь ставить можливість бути вільними і незалежними у своїх рішеннях та вчинках, мати можливість реалізувати свій таланти і здібності, а також здобуття багатства [1].

З проведеного дослідження випливає, що молодь здебільшого прагне до споживацького способу життя. Тож сьогодні в державі дуже гостро стоїть проблема формування громадянина з активною життєвою позицією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема громадянської активності та різні її аспекти завжди були в полі зору науковців.

Загальнофілософський підхід до проблем формування громадянської активності особистості розкрито у працях таких учених як У. Белл, І. Букреева, Б. Воронович, А. Гор, Л. Грехем, В. Загороднюк, І. Зязюн, В. Кремінь, В. Крисаченко, І. Нечитайло, М. Остапенко, І. Панцхава, Л. Солонько, Л. Сохань, Г. Філіпчук та ін.

Аналізу проблеми виховання громадянської активності учнів було присвячено низку психологічних досліджень: І. Бех, О. Білоус, І. Булах, І. Кряж, О. Лютак, О. Мамешина, С. Походенко, Р. Пасічняк, Л. Потапчук, Л. Тодорів, А. Швидкий тощо.

Значний внесок у дослідження феномену громадянської активності, його структури та загальних закономірностей зробили вітчизняні вчені в галузі педагогіки: І. Бех, В. Бабкіна, О. Бабкіна, В. Бакіров, В. Баркова, І. Варзаря, І. Горбатенко, І. Жадан, О. Лановенко, Н. Лисиця, В. Князева, А. Колодій, П. Манжола, В. Пилипенко, Т. Розова, Ф. Рудич, В. Ткаченко, А. Ткачук, О. Сухомлинська, М. Уйсімбаєва, К. Чорна та ін.

Наукові здобутки вказаних дослідників виступають психолого-педагогічною основою цілісного підходу до обґрунтування шляхів удосконалення процесу формування громадянської активності учнів, дають змогу визначити цей феномен як інтегративний вияв ряду її компонентних складників, обумовлених особливостями функціонування закладу загальної середньої освіти і видами життєдіяльності школярів.

У той же час, результати аналізу теорії й практики формування громадянської активності учнів закладів загальної середньої освіти в процесі організації предметно-перетворювальної діяльності дають підстави стверджувати, що комплексно ця проблема не розглядалася і їй не приділяється належної уваги.

Мета статті – обґрунтування теорії і методики формування громадянської активності учнів у процесі позаурочної предметно-перетворювальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи наявні вітчизняні та зарубіжні наукові джерела можна стверджувати, що сучасні вчені суголосні в тому, що джерелом розвитку людини є суперечність між її потребами та можливостями їх задоволення, а рушійною силою – активність у досягненні поставлених цілей.

Проте у наукових колах відсутнє одностайне розуміння таких понять як «активність» та «громадянська активність».

Звернемося до визначення слова «активний» у вітчизняній довідковій літературі. У тлумачному словнику української мови «активність» трактується як властивість за прикметником «активний», що означає діяльну участь у чомусь, енергійна діяльність; здатність до реакції, взаємодії з чим-небудь» [2, с. 24].

У психологічних дослідженнях активності індивіда останнім часом набуло особливої актуальності (А. Власенко, М. Боришевський, О. Киричук, В. Лозова, І. Маноха, В. Роменець та інші), так як через категорію активності підкреслюються ті якості людини, завдяки яким вона виходить за межі заданих умов і обставин, адаптивних функцій, виявляючи ініціативу і творчість, мобілізуючи внутрішні резерви і можливість для прогресивного перетворення довкілля і себе.

Категорія активності в системі сучасного педагогічного знання має не тільки загальнотеоретичний статус, але й виступає в якості узагальнення багатоаспектних рівнів функціонування людини як по вертикалі, так і по горизонталі.

Активність особистості є результатом, з одного боку, рівня розвитку його основних сфер, рівня саморегуляції та змісту того чи іншого виду діяльності, а з іншого – передумовою подальшого фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку. Завдяки активності особа стає суб'єктом не тільки власного розвитку, але й прогресивного розвитку колективу, держави.

Характер активності розкривається через ставлення особистості до діяльності, адже активність – це діяльність, що визначається власною ініціативою і добровільністю, готовністю і зацікавленістю в ній, прагненням до діяльності такого виду, тобто самодіяльність. Активність не просто діяльність, не її вид і не стан. Активність – це характеристика особистості, її самодіяльність, яка має самостійну силу реагування й проявляється у вільній, свідомій, внутрішньо необхідній діяльності [3].

Якщо вести мову про інше ключове слово «громадянскість», то і тут відсутня єдина думка науковців щодо нього, адже воно як комплексне поняття розглядається у вітчизняній та зарубіжній науці з різних сторін конкретними науками – правознавством, етикою, психологією, соціологією, педагогікою, історією, політологією тощо.

Нам імпонує визначення, яке пропонує політологія, де зміст категорії «громадянскість» розглядається як «...готовність і здатність людини, громадянина до активної участі у справах суспільства й держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків; сукупність високорозвинених моральних якостей суб'єкта, що передбачає: зрілість політичної і правової свідомості; почуття патріотизму, причетності до історичної долі своєї вітчизни та її народу; усвідомлення себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни» [4, с. 122].

Як підтверджує М. Боришевський, громадянскість виступає складною характеристикою, що інтегрує в собі взаємопов'язані утворення у свідомості та самосвідомості особистості, які виникають на підставі оволодіння людиною системою громадянських цінностей, котрі стали для неї значущими внутрішніми регуляторами поведінки, діяльності. Критерії громадянської свідомості та самосвідомості молоді дозволяють виокремити цінності як основний елемент становлення громадянскості [5].

У глобальному плані громадянскість містить у собі три складові: знання, мотиви, поведінка (діяльність). Якщо знання не набудуть мотиваційного підкріплення, тобто не будуть сформовані відповідні мотиви, то для фактичного закріплення отриманих знань і позитивно сформованої мотиваційної сфери необхідна практична діяльність (поведінка) [6].

На основі характеристики понять «активність» та «громадянскість» проаналізуємо сутність феномену «громадянська активність», прояви якого

визначають його багатовимірність. Ми поділяємо ту точку зору, згідно з якою громадянська активність визначається за громадянською діяльністю, якою зайнята людина, бо в ній відбивається оволодіння громадянською роллю, що визначає престиж, успіх, самооцінку та рівень суспільних домагань, здійснюється розвиток особистісних властивостей та громадянських якостей.

Визначаючи громадянську активність як вияв, презентацію особистістю власних здібностей, що сприяє ефективному розв'язуванню життєвих завдань, І. Бех наголошує на необхідності створення для учнівської молоді об'єктивних можливостей для прояву власної активності, самостійності, розвитку в учнів потреби діяти за власним розсудом та по-своєму [7, с. 46].

Отже, громадянська активність універсальна і проявляється в усіх сферах життєдіяльності людини. Значну роль у її формуванні відіграє предметно-перетворювальна діяльність, як важливий складник виховання сучасного закладу загальної середньої освіти, і яка ґрунтується на принципах свободи вибору її видів; відповідальності за свої вчинки й дії, долю суспільства, держави, навколишнього середовища; прагнення до самовдосконалення; толерантності, пошуку мирних рішень можливих конфліктів різного рівня.

Предметно-перетворювальна діяльність характеризується насамперед тим, що завершується предметним результатом праці, матеріальним продуктом, а провідними її видами є: громадсько-корисна, добродійна, природоохоронна та ін. Провідним завданнями організації позаурочної предметно-перетворювальної діяльності в контексті формування громадянської активності учнів є її зорієнтованість на активне самоствердження та самовдосконалення зростаючої особистості через практичну участь у вирі суспільних явищ та подій, набуття досвіду життя в громаді, прийняття самостійних рішень щодо вибору шляхів розв'язання суспільних проблем, здатності до здійснення вибору та відстоювання власних думок та позиції.

Важливість громадсько-корисної діяльності у формуванні громадянської активності є незаперечною і визначається її спрямованістю на користь громади. Під час її організації доцільним є використання проєктної технології, що розглядається нами як узагальнений сценарій програми спільної діяльності педагога і вихованців, за якої учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування й виконання навчальних та життєвих завдань, що постійно змінюються [8].

В основі цієї технології лежить не когнітивний, а діяльнісний та компетентнісний підходи, спрямовані на формування в учнів інтелектуальних та громадянських якостей, необхідних для дослідницької діяльності, а також компетентної участі у громадських справах. Адже громадянська активність може бути сформована у молодих громадян лише через соціальну практику, коли вони усвідомлюють та сприймають вимоги суспільства, формують у собі

відчуття суспільної приналежності та здатності успішно виконувати свою громадянську роль.

Освітньо-виховний потенціал проєктної діяльності полягає у можливості набуття учнями не тільки цілісних громадянських знань, підвищенні мотивації школярів до здобуття інформації про свій рідний край та Україну, опануванні найважливішими громадянськими якостями (патріотизм, громадянська відповідальність, самостійність тощо), а й у оволодінні навичками громадянської ініціативи у вирішенні актуальних питань на рівні місцевої громади.

Реалізуючи соціальні проєкти, учні стають повноправними членами місцевої громади, цінним ресурсом громадянської дії, чий енергія, воля і прагнення набувають позитивної спрямованості та успішно використовуються під час вирішення суспільно корисних проблем. Адже участь в соціальних проєктах – це не тільки ефективний спосіб отримати знання, вміння і практичний досвід демократичного громадянства, але й чудова нагода залучити школярів до громадсько-корисної діяльності, вирішення суспільно важливих проблем при взаємодії з органами влади та різними соціальними інституціями, надає реальну можливість учням проявити громадянську активність.

Доцільним бачиться залучення учнів до розв'язання таких основних груп проблем, які обирають юні громадяни.

1. Проблеми сучасного суспільного життя країни: допомога українській армії, підтримка ровесників із шкіл, що евакуйовані із зони бойових дій, допомога школам, які розрушені внаслідок обстрілів тощо.

2. Проблеми школи та учнівської молоді: шкільна територія потребує впорядкування; у школі відсутній комп'ютерний клас та інші сучасні засоби навчання; школярі, особливо із сільської місцевості, мають обмежені можливості у вивченні іноземних мов; відсутність спортивного інвентаря, необлаштованість спортивного залу не сприяють фізичному розвитку школярів; відсутність коштів для забезпечення шкільної бібліотеки передплатними виданнями та іншою цікавою навчальною чи художньою літературою; відсутні укриття, місця організації дозвілля молоді в позаурочний час; забезпечення учнів гарячим харчуванням у шкільній їдальні.

3. Проблеми місцевої громади: поблизу школи стоять рекламні щити, які рекламують тютюнові вироби та алкогольні напої; люди із травмами слухового апарату, які проживають у нашому населеному пункті, ізольовані від суспільства; у місцевому дошкільному закладі відчувається нестача іграшок і канцелярського приладдя; люди похилого віку, які становлять більшість населення невеликого села, не мають повноцінного медичного обслуговування; одна з вулиць, на якій проживає багато учнів класу, потребує благоустрою або заборони проїзду вантажного транспорту тощо.

4. Проблеми, які пов'язані з обмеженням прав та свобод особистості: багато громадян не беруть участі у виборах. Особливо це проявляється під час виборів місцевого самоврядування; люди обурені тим, що виборча компанія

відбувається із порушенням норм чинного законодавства; найініціативніші члени місцевої громади відчувають на собі тиск владних структур; місцеві засоби масової інформації тенденційно та однобоко подають інформацію; обмежена свобода слова; представники менш чисельної релігійної конфесії відчувають на собі тиск більшості.

Узагальнення наукових джерел та педагогічної практики дає змогу сформулювати основні вимоги до застосування проектної технології у формуванні громадянської активності учнів:

- наявність суттєвої суспільної проблеми, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення;
- практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, командна чи колективна) діяльність учнів;
- застосування комплексу дослідницьких методів під час реалізації змістової частини проекту, що передбачає певну послідовність етапів, а саме: підготовчий (змістовий та технологічний аспект), планування проектної діяльності (постановка проблеми, розробка та планування певної дії), дослідження проблеми та вибору шляху її розв'язання; діяльнісний (розв'язання проблеми, реалізація дії); презентація результатів; рефлексивний (оцінка та аналіз отриманих результатів).

Саме соціальне проектування не має жорстких обмежень у часі, і в місці застосування зусиль, а тому тут можлива жива практика, із справжніми громадськими вагомими результатами, які реально впливають на оточуючу дійсність.

Важливим напрямом предметно-перетворювальної діяльності є добродійність, яка у дослідженнях сучасних українських науковців трактується як:

- безкорислива, добровільна діяльність, спрямована на задоволення потреб інших, удосконалення життя, розвиток культури певної групи людей, тобто на суспільне благо (Н. Савранська);
- добродійність є вищою формою прояву людської індивідуальності, гуманності, альтруїзму та моральності (О. Кочнова);
- це складне інтегративне структурно-особистісне утворення, яке передбачає наявність позитивних духовно-моральних якостей особистості, діялісне, ціннісне ставлення до людей та навколишнього світу (Г. Іваниця) [9, с. 29].

З цього робимо висновок, що добродіяльність є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке має значний вплив на формування не тільки громадянської активності школярів, а й моральної та соціальної сфери суспільства і повинна давати користь усьому суспільству. Вона є безкорисливою, добровільною і спрямованою на здійснення добра для інших людей. Зазначимо, що добродійна діяльність за своєю суттю вимагає суспільної добродійної спрямованості активності учнів, чим і створює простір для прояву їх громадянської активності.

Велике значення для формування громадянської активності учнів є залучення їх до добродійної, волонтерської діяльності («Серце добра», «Принеси добро в долонях», «Крокуємо у світ добра», «Творимо добрі справи, люди!», «Завітай до планети Добра!», «Щастя на крилах», «Подаруй іграшку дитині дитячого будинку»), організація благодійних ярмарків, збір теплих речей для воїнів ЗСУ, продуктів харчування, коштів на придбання дронів тощо.

Поряд з цим, цікавою формою залучення учнів до позаурочної добродійної діяльності є створення клубу під назвою «Добродійник», шкільної фабрики для виготовлення різних корисних речей для воїнів, які перебувають на фронті і в госпіталі, ветеранів, особам з особливими потребами, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, хворим, тим, хто перебуває у місцях позбавлення волі. Це можуть бути вироби, які знаходять своє використання в зоні бойових дій ЗСУ і призначаються для бійців (зокрема проєкт «Зігрій бійця», обереги, вишиті і пошиті вироби), а також корисні речі (підставки, серветниці, серветки і т. д.) для дитячих садків, шкіл-інтернатів, будинків для престарілих людей тощо.

Можна навести приклад загону «Милосердя», який здійснює свою волонтерську діяльність в Уманській гімназії № 7 і зробив багато добрих справ:

- надання допомоги інформаційно-побутового характеру самотнім людям похилого віку спільно з медичними сестрами патронажної служби міського Товариства Червоного Хреста;
- допомога дітям-сиротам, дітям-інвалідам, що перебувають на лікуванні в дитячій лікарні, під керівництвом лікарів-педіатрів;
- благодійна матеріальна допомога у вигляді одягу, взуття, продуктів харчування малозабезпеченим родинам міста;
- розважальні концертні програми, українські вечорниці для самотніх людей, інвалідів війни і праці міського будинку ветеранів, учнів школи-інтернату;
- догляд за людьми похилого віку та хворими в міському будинку ветеранів війни та праці спільно з медичними працівниками будинку ветеранів;
- активна участь у Всеукраїнських благодійних акціях «Милосердя» до Всесвітнього Дня людей похилого віку, Міжнародного дня інвалідів.

Члени загону є також співучасниками команди «Серце Воїна» – це проєкт некомерційної організації Healing War Scars, основним завданням якої є надання допомоги людям, які пережили війну / бойові дії в Україні. Команда «Серце воїна» стала партнером соціального проєкту «Переможці». Він присвячений ветеранам ЗСУ, волонтерам і параолімпійцям, котрі втратили частини тіла, проте не втратили силу духу.

Отже, залучення учнів до добродійної діяльності сприяє формуванню громадянської та соціальної активності; вихованню у них почуття милосердя та толерантності; набуття досвіду шанобливого ставлення до ветеранів, учасників Другої світової війни, воїнів ЗСУ та людей похилого віку й осіб з особливими потребами; розширенню кола спілкування представників соціально незахищених категорій населення.

Організуючи колективну, групову або індивідуальну позаурочну природоохоронну діяльність учнів, педагоги мають використовувати її як засіб формування їх громадянської активності. Актуальними в контексті формування громадянської активності учнів є такі природоохоронні акції: «Квітують сади», «Зростаємо ми – зростають дерева», «Підгодуй птахів узимку», «Прикрасимо шкільний коридор», «Чистий спортивний майданчик», «Чисті вулиці, якими я ходжу», «нас мирне небо», «Розмаїття квітів на шкільному подвір'ї», «Турбота про братів наших менших», «Майстерня дядечка Дятла»; «Живий струмок», «Посади деревце», «Наш двір – наша турбота», «Врятуймо бездомних собак» тощо. Доречними також будуть екологічні проекти, які стосуються вирішення екологічних проблем громади: у населеному пункті (мікрорайоні) немає парку; місцеві підприємства забруднюють довкілля; сміттєзвалища немає, або воно невпорядковане чи знаходиться у невідповідному місці; проводиться невиправдане масове вирубування лісу, паркової зони; відсутнє озеленення окремих вулиць нашого села чи міста.

Висновки. Таким чином, до провідних закономірностей формування громадянської активності учнів засобами предметно-перетворювальної діяльності необхідно віднести: поєднання виявів громадянської активності учнів із суспільними потребами; включення учнів у соціально-значущу діяльність, яка виступає стимулом громадянської активності; поєднання вимогливості з повагою до особистості; врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів; використання групових і колективних форм виховання громадянської активності; орієнтація виховання на перспективи суспільного та власного розвитку учнів; опора на соціально-бажані позитивні особистісні якості учнів; виховання громадянської активності учнів обумовлюється виховними впливами на їхні ціннісні погляди, орієнтації та переконання.

Позаурочна предметно-перетворювальна діяльність з використання сучасних виховних технологій надає майбутнім громадянам можливість відчувати себе особистостями, що є причетними до вирішення важливих суспільних справ, оволодіти вміннями співпраці з місцевими громадами, контактування та спілкування із зовнішнім світом, розвинути здатності нести відповідальність за результати своєї діяльності. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у вивченні можливостей інших видів життєдіяльності учнів у формуванні їх громадянської активності.

Література:

1. Результати національних моніторингових опитувань / Українське суспільство. Соціологічний моніторинг [За ред. д.соц.н. М. Парашевіна]. Київ: Інститут соціології НАН України, 2020. 525 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ: Рад. школа, 1983. 136 с.
4. Голина І. В., Кияшко Л. О. Місце громадянської активності у процесі формування особистості як суб'єкта політичного життя. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2007. №771. Серія: Психологія. №2. С. 65–74.
5. Боришевський М. Й. Розвиток громадянської спрямованості особистості / М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін. / За загальною редакцією М. Й. Боришевського. Київ: Знання, 2007. 186 с.
6. Сухомлинська О.В. Громадянськість як феномен виховання / О.В.Сухомлинська. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: 3б. наук. пр. - К., 1999. - Кн.2. - С.6-12.
7. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
8. Коберник О.М. Проектна технологія: теорія, історія, практика. Умань: Візаві, 2021. 234с.
9. Коблик В.О. Виховання в підлітків ціннісного ставлення до праці в процесі добродійної діяльності: монографія. Умань: Візаві, 2018. 186 с.
10. Остапенко М. Громадянська активність як основа формування громадянського суспільства. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2011. Вип. 22. С. 135–143.

References:

1. Parashhevin, M. (2020). *Rezultati nacional'nih monitoringovih opituvan' / Ukrain's'ke suspil'stvo. Sociologichnij monitoring [Results of national monitoring surveys / Ukrainian society. Sociological monitoring]*. Київ: Institut sociologii NAN Ukraini [in Ukrainian].
2. Busel, V. T. (2009). *Velikij tлумachnij slovník suchasnoï ukrains'koï movi [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Київ: Irpin': VTF «Perun» [in Ukrainian].
3. Kirichuk, O.V. (1983). *Formuvannja v uchniv aktivnoï zhittevoï pozicii [Formation of an active life position in students]*. Київ: Rad. Shkola [in Ukrainian].
4. Golina, I. V., Kijashko, L. O. (2007). *Misce gromadjans'koï aktivnosti u procesi formuvannja osobistosti jak sub'ekta politichnogo zhittja [The place of civic activity in the process of personality formation as a subject of political life]*. *Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu im. V. N. Karazina - Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazina*, 2, 65–74 [in Ukrainian].
5. Borishevs'kij, M. J. (2007). *Rozvitok gromadjans'koï sprjamovanosti osobistosti [Development of the civic orientation of the personality]*. Київ: Znannja [in Ukrainian].
6. Suhomlins'ka, O.V. (1999). *Gromadjans'kist' jak fenomen vihovannja. Teoretiko-metodichni problemi vihovannja ditej ta uchnivs'koï molodi [Citizenship as a phenomenon of education / O.V.Sukhomlynska. //Theoretical and methodological problems of raising children and school youth]*. (vol. 1-2). [in Ukrainian].
7. Beh, I. D. (2015). *Vibrani naukovy praci. Vihovannja osobistosti [Selected scientific works. Personality education]*.(vol. 1-2). Chernivci: Bukrek [in Ukrainian].
8. Kobernik, O.M. (2021). *Proektna tehnologija: teorija, istorija, praktika [Design technology: theory, history, practice]*. Uman': Vizavi [in Ukrainian].
9. Koblik, V.O. (2018). *Vihovannja v pidlitkiv cinnisnogo stavlennja do praci v procesi dobrodijnoï dijaj'nosti [Education of valuable attitude to work in teenagers in the process of charitable activities]*. Uman': Vizavi [in Ukrainian].
10. Ostapenko, M. (2011). *Gromadjans'ka aktivnist' jak osnova formuvannja gromadjans'kogo suspil'stva [Civic activism as the basis of civil society formation. Modern Ukrainian politics]*. *Suchasna ukrains'ka politika. Politiki i politologi pro neï - Politicians and political scientists about her*, 22, 135–143 [in Ukrainian].

